

A 85 esztendő Kanyar József köszöntése

A „Honismeret–Nemzettudat–Műveltségkép” című konferencia elé (Kaposvár, 2001. május 2.)

Tisztelt Vendégeink! Kedves Barátaim!

Valamennyien tudjuk, a számvetések idejét éljük. A világ az ezredváltás lázában ég, és immár a harmadik évezred esélyeit latolgatja. Országszerte zajlanak a keresztény Magyarország ezeréves fennállása alkalmából szervezett ünnepi megemlékezések, melyek sorához méltón illeszkedik a mai különleges rendezvényünk is.

Évfordulót ünneplünk ma is, hiszen nem csak a nemzet nagy történelmi sorsfordulóit kell számon tartanunk. A közösség számára fontosak azok a jubileumok is, amelyek példamutató egyéni sorsokhoz kötődnek.

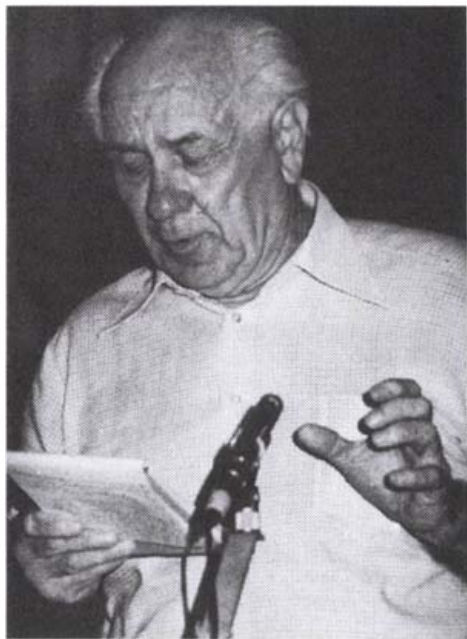
Mai rendezvényünkkel Kanyar József Állami-díjas történészt, akadémiai doktort, a Somogy Megyei Levéltár nyugalmazott igazgatóját, Kaposvár város díszpolgárát, a Honismereti Szövetség örökös tiszteletbeli elnökét köszöntjük 85. születésnapja alkalmából.

Egy ilyen évforduló számvetésre készíti az egyént: mit tettem életem során; és számvetésre sarkallja a közösséget: mit kaptunk mi, a szellemi örökösök.

Jóska Bácsi elkészítette a maga számvetését. Nagy ívű pályáját átfogó önéletrajzi kötetét – *Honismeret és nemzettudat* címmel – a közelmúltban jelentette meg a Honismereti Szövetség és a Püski Kiadó.

Most rajtunk a sor átgondolni, milyen örökség birtokosai lehetünk. Roppant nehéz vállalkozás, teljességre nem törekedhetünk. Hiszen ő igazi reneszánsz ember – és itt vitatkoznom kell azokkal, akik azt állítják, hogy László Gyula volt az utolsó. Jóska Bácsihoz a népdalok szeretete, Kodály és Bartók hagyatéka ugyanolyan közel áll, mint a szavak és a gondolatok igazsága és szépsége, és nem hiányozhat a tudós felelőssége és alapossága. Életének bizonyos szakaszaiban – legyen az lelkesítő, politikusi munka, levéltári szakmai és tudományos, közéleti és a közműveltség, vagy a honismeret ügyéért végzett tevékenység – bármit vállalt, azt hitellel, emberséggel, elkötelezettséggel, a szülőföld, a szűkebb haza iránti végtelen és kiapadhatatlan szeretettel és szenvedéllyel tette és teszi a mai napig. Azok közé tartozik, akiknek, ha több élete lehetne, bizonyára minden területen maradandót alkotott volna.

A rendezvény szervezőknek nehéz helyzetben voltunk. Végigtekintve e gazdag és sokszínű életpályán – mely szerencsére nem ért még véget –, vajon az életmű melyik fejezetét emeljük ki, mit válasszunk konferenciánk témájaként, melyik a legméltóbb az alkotó köszöntésére.

Az iskola, a közműveltség ügye mindig is közel állt szívéhez, a művelődés- és az oktatástörténeti kutatások meghatározó szerepet töltek be tudományos munkásságában, ezért esett választásunk a „Honismeret–Nemzettudat–Műveltségkép” témakörre, mely nem véletlen utalást tartalmaz az önéletrajzi vallomás-kötet címére is.

Kedves Jóska Bácsi!

Születésnapja alkalmából mit is mondhatnék még: Isten hozta közénk, és tartsa meg körülünkben sokáig.

G. Jáger Márta

Kanyar József köszöntése

A Somogy Megyei Honismereti Egyesület 2001. május 2-án a Somogy Megyei Művelődési Központ nagytermében „Honismeret – Nemzettudat – Műveltségkép” címmel dunántúli honismereti találkozózt és tudományos konferenciát rendezett dr. Kanyar József Állami-díjas történész, akadémiai doktor születésének 85. évfordulója alkalmából.

A több megyéből összegyűlt, több mint 60 honismereti munkás először a Kodály Zoltán Általános Iskola kórusának műsorát hallhatta, akik főleg Bartók és Kodály műveket tolmácsoltak.

Köszöntőt G. Jáger Márta főlevéltáros, a Somogy Megyei Honismereti Egyesület elnöke mondott. Kiemelte, hogy ma a világ az ezredváltás lázában ég. Ám ebben továbbra is meghatározó a honismeret és nemzettudat. Ezt két szót adta címül Kanyar József is közelmúltban megjelent életrajzi vallomásának. Ebből a hihetetlenül gazdag életműből az iskolaiügyet és a honismeretet emelte ki a mai tanácskozás.

Dr. Gyenesi István, a Megyei Közgyűlés elnöke megnyitójában többek között arról szólt, hogy a tanácskozás témája: Honismeret, nemzettudat, műveltségkép – mind jellemzőek Kanyar József munkásságára. S mindez összeköti a tanácskozás résztvevőit is. Somogy büszke lehet honismeretére. Itt jelent meg az első honismereti olvasókönyv is, a „*Harminc nemzedék vallomása Somogyról*”, Kanyar József összeállításában. Ezután dr. Gyenesi István átadta az ünnepeltnek az egyik legújabb megyei honismereti kiadványt, a Somogy népművészetéről szólót.

Dr. Oszváth Ferenc alpolgármester megnyitójában először Szita Károly polgármester levelét olvasta föl. Mindketten megköszönték az ünnepelt munkáját, s további alkotó éveket kívántak. Dr. Oszváth Ferenc egy szép kaposvári fotóalbumot is átnyújtott Kanyar Józsefnek.

A megnyitó után megkezdődött a tudományos tanácskozás. Először dr. Mészáros István ny. egyetemi tanár, a neveléstörténet országos hírű szaktekinetélye emelkedett szólásra. Előadásának címe: *A népiskola dicsérete* volt. Az esszéértékű, hatalmas ívű előadás tulajdonképpen laudációként állította elének a népiskolák és a néptanítók nagyjelentőségű, korszakokat meghatározó munkáját. A népiskola alapfontosságú intézmény volt Magyarország művelődéstörténetében. Valóban népet épített és egygyé forrasztotta a településen lakókat. Mai felgyorsult világunkban az oktatás túlságosan sikerorientált, pedig a pedagógus minden tanuló előremenetelért felelős. A régi néptanítók mesterek is voltak, mesterei az emberré nevelésnek. Dr. Mészáros István előadásában külön kiemelte Kanyar Józsefnek a dunántúli népiskolák történetéről szóló munkáját. Ez a hatalmas monográfia egyrészt minta, másrészt egy nagy régió kultúrtörténeti részének teljes feldolgozása.

Dr. Gál József ny. marcali múzeumigazgató „Pedagógus sorsok” című előadása szervesen illeszkedett az előzőhöz – csak immár későbbi időponthoz kapcsolódva. Az 1944–1950 közötti évek a népiskolák felmorzsolását, a néptanítói mozgalom bukását is eredményezte. Dr. Gál József, a pusztakovácsi és a libickozmai népiskolák történetét mutatta be, a drámai helyzetek élményt adó felvillantásával.

Dr. Király Lajos főiskolai tanár „A hon- és népismeret oktatásának lehetőségei az általános iskolában” címmel tartott előadást. Nagyon fontosnak tartotta, hogy a hon- és népismeret ok-

tatása 2001 szeptemberétől immár kötelező lesz. Szükséges tételesen bemutatni népi kultúránk örökségét, hiszen az ifjúság jelentős része sajnálatosan keveset tud a magyar kultúra értékeiről. Dr. Király Lajos mindenképpen önálló tárgyként javasolta a hon- és népismeretet, hiszen köztudottan integráció esetén az egyik tantárgy elnyomja a másikat.

Dr. Csorba Csaba budapesti főiskolai tanár a honismereti olvasókönyvekről beszélt. Rámutatott arra, hogy az utóbbi időben sok olvasókönyv született, de igazából még nem találtuk meg az igazi formát. A honismereti olvasókönyv akkor éri el célját, ha élményt adó hatása a diákokban hosszú távon megmarad. Ne érezzék a honismeretet megtanulandó plusz tehernek.

Zalánfiné dr. Pere Katalin kaposvári középiskolai szaktanácsadó a helytörténeti olvasókönyv felhasználási lehetőségeiről szólt, elsősorban Kanyar József Harminc nemzedékéről. Kiemelte, hogy a szülőföld ismerete és szeretete óriási érzelmi töltést nyújt minden generációnak.

Nyilas Antalné középiskolai tanár a siófoki csapatok millenniumi vetélkedőjéről beszélt, a felkészülésről és az eredményekről egyaránt. A felkészülés nemcsak szellemi, hanem komoly manuális munkát is igényelt, hiszen a feladatok rendkívül sokrétűek voltak. Színesen, élményszerűen villantotta föl az eseménydús hónapokat, a felkészítő tanár és a csapatok összekovácsolódását. Történelemtanár számára nincs nagyobb eredmény, ha a tanuló hisz múltjában és jövőjében egyaránt.

A tanácskozás záró előadását *G. Jáger Márta* főlevéltáros tartotta „Honismereti mozgalom Somogyban” címmel. Utalt a honismereti mozgalom több mint 200 éves múltjára, Bél Mátyás tevékenységére. 1960-tól a mozgalom kiteljesedett. 1970-ben megalakult a Hazafias Népfront mellett működő Honismereti Bizottság, melynek elnöke Kanyar József volt. *Gálné Jáger Márta* részletesen szólt a közgyűjtemények kiadói tevékenységéről, elsősorban a Somogy Megyei Levéltár sorozatairól (Somogy megye múltjáról, Somogyi almanach, Iskola és Levéltár). Külön kiemelte a Somogyi Honismeret című folyóiratot, amelyik 1970-től szintén rendszeresen megjelenik. Záró gondolataiban hangsúlyozta a honismereti munka nemzeti programmá szélesedését, a honismeret és nemzettudat elválaszthatatlanságát.

A tanácskozás záróakkordjaként ünnepi köszöntők következtek. *Károly Irna*, az SMK igazgatója, *dr. Bősze Sándor* megyei levéltárigazgató, *Varga Róbert*, a Megyei és Városi Könyvtár igazgatója, valamint *Halász Péter*, a Honismereti Szövetség elnöke adta át ajándékait a 85 éves dr. Kanyar Józsefnek. Az ünnepelt meghatódva mondott köszönetet. „Tudom és hiszem, hogy Somogy továbbra is a honismereti mozgalom bázismegyéje marad” – mondotta.

Dr. Sipos Csaba

A 800 éves Csávoly honismeretéről

1. Emlékkövet kívánunk avatni Szent István évének millenniumi ünnepségsorozata zárónapján, 2001. augusztus 20-án, a falumúzeumunk előtt. Az országos jubileummal egybeesik falunk fennállásának évfordulója. Ez így együtt adta kezembe a tollat, hogy megosszam gondolataimat félévészados tevékenységünkről a kedves olvasókkal. Kérem, ne tekintsék szerénytelenségnek, még kevésbé dicsekvésnek, mert amit mondani fogok az nagyon sok ember számos esztendőn át önként vállalt munkájának állít emléket.

Engem a bajai Tanítóképző indított el ezen az úton. Meghatározó volt életemben, hogy gyermekkoromban, a vasárnapi misék után, mindig meglátogattam a faluban lakó apai öregapámat (nagyapámat), aki egykoron községi bíró volt, és meghallgattam visszaemlékezéseit. Frontélményei mellett általában a község történetéről is szólt.

Itt születtem, ahol ma is élek családommal. Felmenőim falunk török hódoltság utáni újratelepítésének résztvevői között található. Egyik ősünk a törökök elleni harcokban kitűnt bátorságáért 1720-ban nemességet kapott. A nagy rokonságnak súlya, társadalmi értéke volt, s nagy tekintélynek örvendtek azok a népes *nemzetségek*, ahol sok aktív, munkaképes férfi volt. A rokonok a harmadik ágazatig bezárólag számontartották egymást, de az én nagyapám a fér-

fi központú rokonságot, vagyis őseit, valamint az élő leszármazottakat – többnyire névvel megnevezve őket – ötödízig ismerte, még sírjuk helyét is tudta. Pontosan emlékezett, kik tartoztak a falualapító, tősgyökeres, „jó” Mándich nemzetséghez – akik egymás között nem köthettek házasságot.

Gondosságának köszönhetően – no és a régi imakönyvek feljegyzéseiből – készíthettem el *családfámat*, tíz nemzedékre visszamenően. Mindezekből az emlékekből fakad kimondhatatlan szeretetem és ragaszkodásom szülőfalum és népe iránt, akikből származom. Múltunk, jelenünk és jövőnk szorosan egymásra épül, s az évfordulókon, a számvetés ünnepi alkalmain még inkább érezzük felelősségünket a munkáért, amelyet végzünk, a jelenért és a jövőért, amelynek formálásában részeseek vagyunk. Ahogy a magyar állam, úgy a mi falunk is befogadó volt, ami mai lakossága összetételéből is kiderül.

2. Csávoly agrár jellegű nagyközség Magyarország déli részén, a Dunától és Baja városától mintegy 15 km távolságra keletre, a Baja–Szeged közti műút mentén terül el. A község északon Rémmel, keleten Felsőszentivánnal, délen Bácsbokoddal, nyugaton Bajával, Érsekcsanáddal és Sükösddel határos. Mérnökileg tervezett, sakktabla alaprajzú település. A falu északi és déli részén a Kígyós-patak tóvá szélesedik (Felső- és Alsó-Bara), mely fürdőre és pezázásra is egyaránt alkalmas. A Kígyós völgye – káposztáskertek – a falu közti szakaszon 100 méter széles, a patak medre 150 cm széles és 20-30 cm mély. A Kígyós-patak a falutól délre, a felsőszentiváni ággal találkozza Jugoszlávia területén ömlik a Ferenc-csatornába.

A csávolyi táj változásai hatottak az itt élő emberekre is, akik sokfelől verődtek ide, mégis hazájukat látják benne, mert a táj egybekovácsolta őket. *Olyan település a miénk, ahol több száz éve megértéssel él egymás mellett a magyar, a bunyevác-horvát, a német.* Mára a „felvidékiek idetelepítésével” már négy nép kultúra olvad össze. Szállóigévé vált a faluban, hogy „Csávoly népe három nyelven dicséri Istenét, de egy szívvel szereti hazáját”. Mégsem lett a „népek kohója”, mert mindegyik etnikum ma is őrzi a gyökereit, identitását és kultúráját. Csávoly sokfelől érkezett népessége csökken ugyan, de belülről sugárzik a falu szeretete, a megtartó erő.

A község területének története az időszámitásunk előtti évezredekben elkezdődött: már ekkor letelepedésre alkalmas területnek tartotta az ember. Csávoly olyan vidékre épült, amely – nem számítva a történelmi hányattatásból adódó átmeneti és kényszerű szüneteket – emberemlékezet óta lakott volt.

3. Megyénk honismereti mozgalmáról is legyen szabad néhány gondolatot elmondanom, hiszen több évtizeden át a Hazafias Népfront Megyei Elnöksége mellett működő Honismereti Bizottság elnöke voltam, egészen az 1993. évi lemondásig. Idézzel kezdem, dr. Ortutay Gyula akadémikusnak, a Hazafias Népfront VII. Kongresszusán elhangzott beszédéből: *„Azok a megyék, amelyek szintén jó munkát végeztek, ne nehezteljenek, ha kiemelem Bács megyét. Ebben a megyében az elsők között fogtak hozzá a honismereti gyűjtőmunkához és a foktői, valamint a csávolyi krónika írásával országos példát mutattak. Ennek a megyének lassan minden községében születik egy-egy olyan helytörténeti leírás és krónika, amely nemcsak a múltat idézi fel, hanem a jelen fejlődését is évről évre rögzíti és a jövőnek lesz történettudományi forrása. A Bács megyei munka országos példa, amit ma már sok ezren követnek!”*

Hazánk legnagyobb megyéjében mindig is élénk volt a honismereti mozgalom. Mindig voltak és vannak lelkes, öntevékeny kezdeményezők, akik kisebb-nagyobb közösségekben (szakkörökben, klubban, egyesületben stb.), esetleg egyénileg törekednek szűkebb vagy tágabb környezetük közelebbi megismeréséhez, ahogy Ortutay vallotta: *„Mi az egyetemet, a nemzetet és a helyit egységben akadnak látni, dialektikus egységben, egymástól elválaszthatatlan összefüggésben.”* Tudjuk, hogy a *honismereti mozgalom szervezett időszakát 1960-tól számítjuk.* A már akkor működő szakkörök, a gyűjtő, kutató és publikáló munkák máig tekintélyt adnak megyénknek. Az öntevékeny közreműködők, az intézmények szakemberei megyénk képviselőiben ott voltak a szervezethez kimondásánál; segítve a cél megvalósítását: a gyűjtők összefogását, a szakköri hálózat bővítését, a kutatók módszertani támogatását.

Jelen voltam a mozgalom bölcsőjénél, s hosszú éveken át voltam tagja az országos vezetőségnek. 1983–1988 között a *Bács-Kiskun Megyei Honismereti Közlemények szerkesztőbizottságának* elnöke voltam. 1990. október 31-én alakult meg 38 taggal a *Megyei Honismereti Egyesület*, amely továbbra is engem választott elnökül. Csatlakoztunk az Országos Szövetséghez és a Megyei Társadalmi Egyesületek Szövetségéhez.

A megyei munka elismerése volt, hogy 1967-ben Kalocsán rendezték meg a középiskolások és szakmunkástanulók I. Országos Honismereti Tanácskozását. Ezt követően egyre több igény támadt községi monográfiákra, megvalósult a krónikairás, megkezdődött a helytörténeti gyűjtemények kialakítása. 1976-ban Kecskeméten a II. Országos Honismereti Konferencián már a tájházakról, az iskola- és falumúzeumokról, a földrajzi-négygyűjtésről is szó esett. CsávoLYon készült el először a földrajzi nevek gyűjtése – azóta publikáltuk is. Sokféle útja-módja, eszköze van a társadalmi önismeret és rajta keresztül a tudatos hazaszeretet ápolásának, formálásának: néprajzi, nyelvjárási, agrár- és ipartörténeti, táborok alapítványok stb. A magángyűjtemények száma is gyarapszik. A nemzetiségieknek is megvannak a tájházai: Baja-Szent Istvánon a bunyevác, Hartán a német és Kiskőrösön a szlovák.

A megyei honismereti mozgalom életének és élénkségének a bizonyítékai: Dunamenti Folklor Fesztivál, Bajai Nyár, Híres Napok, Kiskun Napok, Nemzetközi Néprajzi Konferencia, a Duna-Tisza közti nemzetiségek és népcsoportok hagyományai című tudományos tanácskozás, melynek előadásai könyvben jelennek meg. A jelenkor gyermekei ismerni és értelmezni akarják a múlt hagyatékát. Az örökösök joggal kíváncsiak eleik értékeire. Egyre gyarapodik azoknak a fiataloknak a száma, akik kutatják a múltat, ismerkednek elődeink életével: járják a települést, gyűjtik a régi mesterségek szerszámainak, a népmesét, a népzenet, táncot. Kutatják család fájukat. Többük szakdolgozatának témája e tárgykörből kerül ki. Községünkben is egyre többen készítenek pályamunkákat, s nem egy esetben díjat, sőt országos első díjat is nyertek. A helytörténetírásban dicséretesen veszik ki részüket a megyei közgyűjtemények, művelődési intézmények.

4. A továbbiakban CsávoLY község honismeretéből, és a magam munkájából adok némi krónikaszerű ízelítőt.

CsávoLYi krónika:

1498-ban tanítói oklevelet kaptam a Bajai Állami Tanítóképző Intézetben, ahol földrajz tantárgy keretében *Szülföldem* címmel dolgozatot kellett írnom. Ennek forrásanyagát a csávoLYi plébánián vezetett „Historia domus”-ból merítettem, – ami azóta eltűnt. Ez a munka indította el a község helytörténetének, hagyományának gyűjtőútját.

1949: Pályakezdőként szülőfalumban „népművelési ügyvezetői” megbízást kaptam, s megválasztottak az „úttörőcsapat titkárának” is. Így sok lelkes támogatóra találtam a néprajzi és helytörténeti, valamint más kulturális munkához.

1957: Kineveztek iskolaigazgatónak, s megkezdett munkámhoz számos kollégát tudtam mozgósítani, s ezt elismertetni.

1958: Létrehoztuk az iskolában és a művelődési otthonban helytörténeti-honismereti szaköröket, és az amatőr fotós köröket. Az amatőr kultúracsoportokat – ének, zene, tánc, nemzeti-ségi (bunyevác és német) együtteseket. Ez utóbbiak már korábban is működtek. Mindenütt a pedagógusok vállalták a főszerepet. Ebben az esztendőben saját tulajdonú tárgyi emlékeinkből egy kis *helytörténeti gyűjteményt* hoztunk létre az iskolában. Alapító tagok voltak: Mándics Márton, édesapám, s jómagam, valamint Fekete András (Kossuth u. 57.) s fia, dr. Fekete Imre, aki ma állatorvos Borotán.

1959: Az első nyilvános kiállítást rendeztük meg egy hét végére az iskolában. Ennek hatására kezdődött a tárgyi gyűjtés a faluban.

1961: Kiállított anyagunkkal részt vállaltunk a járási iskolák kiállításán Baja városában, ahol dicséretet kaptunk. Ez évben a Népművelési Intézet honismereti szakkörvezetői tanfolyamán vettem részt Egerben.

1962: Megalakítottuk a HNF megyei honismereti testületet és a krónikaíró kört.

1963: A foktői krónika mintájára – országos másodikként – testületem segítségével beindítottuk a csávoLYi napi krónika írását. Helytörténeti szakkörünk a *megyei bázis szakkör* címet kapta. A tárgyi emlékekből az I. sz. iskola udvari szertáráról egy *állandó jellegű helytörténeti kiállítást* hoztunk létre.

1965: A TIT-el karöltve tovább bővítettük *Helytörténeti Gyűjtemény*ünket, és áthelyeztük a 2. sz. iskola épületébe (Gergő ház). 1969-ig a vasárnapi nyitva tartás alatt 1329 látogatónk volt.

1966: Bajai „járásai honismereti szakreferens” megbízást kaptam. Ez évben alakult a felnőttekből álló Csávolyi Honismereti Baráti Kör 20 fővel, melynek azóta is elnöke vagyok. 1994-ben, mint egyesületet a cégbírószágon jegyeztettük be.

1967: Az Országos Honismereti Bizottságnak felkért vezetőségi tagja lettem.

1968: Megalakult a Bács-Kiskun Megyei Honismereti Bizottság, mely engem választott elnökül. E tisztségről 1993-ban mondtam le. Ez évben kértem szót a parlamentben, mint országgyűlési képviselő a honismereti mozgalom támogatása érdekében, ami nagy tetszést váltott ki.

1969: Honismereti Szakkörünkkel a Gyermekrádió által meghirdetett „Hej regő, rejtem...” című néprajzos rádióvetélkedőre beneveztünk. Forgatókönyvetet jóváhagyták, s megyénk-ből még Hajós szakköre vett részt az országos 12 csapat között. Ebben az esztendőben került kiadásra első önálló kiadványom: „Fejezetek Csávoly község krónikájából 1944–1964 címmel, 18 ív terjedelemben, a Községi Tanács gondozásában. Ebben az esztendőben rendeztük meg a *Pincétől a padlásig* című nagy, gyűjtőakciónkat. A 3. sz. iskola épületének két szobájában mutattuk be gyűjteményünket. Ekkor készült el a községi makett 2948 munkaóra ráfordítással. Keszthelyi Máté egykori csávolyi téglagyáros, budapesti lakos értékes újság, plakát és ásványgyűjteményét ajándékozta a kis „múzeumnak”.

1970: A MÉM Országos Vásár-pavilonjában „Művelődés falun” címmel bemutattuk a Csávoly község krónikája – 1968. I–II. kötetét és a szakköri életről készült fényképfelvételeket.

1972: Iskolamúzeummá nőtte ki magát a helytörténeti gyűjteményünk. A múzeumot dr. Ortutay Gyula néprajztudós nyitotta meg.

1975: Mezőgazdasági eszközgyűjteményt, agrártörténeti emlékeket gyűjtöttek a faluban, ami az iskola padlásterében nyert elhelyezést. A Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége főtítkáráként anyagilag is módomban volt segíteni, és a gyűjteményt felavatni.

1980: Az Országos Honismereti Akadémián Szombathelyen, honismereti munkásságom elismeréseként Ortutay Emlékplakettet kaptam.

1981 után megyei helytörténeti felügyelőként tevékenykedtem.

1982: Meghívásra ismét a csávolyi iskola igazgatója lettem. Az iskola tanulói és a szülők tevékenyen részt vállaltak a helytörténeti anyag gyűjtésében.

1984: Megyei Honismereti Nap Csávolyon. A honismereti mozgalom időszerű feladatairól dr. Székely György akadémikus a HNOT Honismereti Munkabizottság elnöke tartott előadást. A csávolyi helytörténeti gyűjteményt, a falukrónikát és a lefényképezett falut a megyei honismereti bizottság elnökeként mutattam be.

1986: A Bács-Kiskun Megyei Tanács erkölcsi és anyagi támogatásával megnyertem a szegedi JATE tanárait, írjuk meg Csávoly község monográfiáját. 36 kutatóval szerződést kötöttünk Csávoly története és néprajza két kötetre tervezett mű megírására. A munka, melynek helyettes szerkesztője lettem, dr. Hegyi András kandidátus, tanszékvezető főszerkesztésével indult. Több kézirat elkészült, sajnos 1990 után a megválasztott polgármester erről nem vett tudomást. – A Tájak-Korok-Múzeumok 125. sz. *pecsételő helye* lett falumúzeumunk ingyenes belépővel.

1988: Május elsején új helyre került a Falumúzeum és tovább gyarapodott a gyűjtemény, a Petőfi Sándor utca 27. szám alatti épület utcai bejárati részén az „Ünapi kápolnával” együtt. Úgy tűnik végleges helyének mondhatjuk, s ebben a formában igazi falumúzeum, tíz helyiséggel. Ma az önkormányzat fenntartásával működik. Kérésre bármikor megtekinthető, belépődíj nincs. Alapítása óta én vagyok a múzeumvezető.

Ez az esztendő a nyugdíjazásom éve. Szomorúan vettem tudomásul, hogy ezután megszűnt a honismereti-helytörténeti szakkör, rá egy évre a községi krónikaírás is. A tanulóknak hiányzik a szakkör, mert rendszeres látogatói a múzeumunknak, néha rendhagyó történelem órára hívnak, nagy érdeklődéssel hallgatnak, szemmel láthatóan élvezik a történeteket.

Az azóta is egyre gyarapodó anyagok igényelnék a kiállítási terület bővítését. Szokássá lett, hogy a községben megforduló vendégeket elhozzák vendéglátóik a múzeumba. Ebben az esztendőben szerveztük meg a csávolyiak egykori elemi iskolás – palatáblás nemzedék –, 1927–1929-es korszaltály világtalálkozóját gazdag programmal. Megjelentek a még élő egyko-

ri tanítóink is. Minden résztvevő egy tárgyi emléket hozott magával a múzeumunk részére. Megható, élménydús találkozó volt.

1990: Az udvar végén szabadtéri „fészert” építettünk, melyben agrártörténeti emlékek sorakoztak, restaurálásra szorulva. A múzeum része a községháza előterében látható „*Falu fényképeken*” című bemutató. A HNF Honismereti Bizottsága és a Művelődési Minisztérium „Magyarország fényképeken” 1985-ben meghirdetett országos akcióban Csávoly lett az első, melyről a TV híradóból is értesülhettünk. A településünkről elkészült fényképsor – ma színesben – látható állandó jellegű kiállítás formájában.

1993: A Honismereti Szövetség tevékenységemet Honismereti Emléklappal jutalmazta.

1994: A népviseletet bemutató bábuk számára üveges vitrint készítettek a Bács Megyei Közgazdászok elnöke ajándékaként. A Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Alapítványtól pénzt kaptunk a fejlesztésre.

1996: A milicentenáriumi esztendő tiszteletére emléktáblák felállítását kezdeményeztük. A *Honismereti Baráti Kör* útjára bocsátotta szerkesztésemmel a *Csávolyi helytörténeti füzetek* című kiadványsorozatát. Munkámat díjtalanul végzem, a nyomdai költségekre pályázatokból szerezem be a szükséges összeget.

1998: A *Honismereti Szövetség Elnöksége* a Megyei Egyesület javaslata alapján hetvenedik születésnapom alkalmából „Honismereti Emlékérem” kitüntetéssel adományozott. Községünk helytörténeti tevékenységével az Interneten is találkozhatunk. Ebben az évben a Községi Önkormányzat gondozásában segítségünkkel megjelent az időszakos kiadvány *Csávolyi négy évszázad* címmel, melynek szerkesztője vagyok.

1999: Indítványomra és szervezésemmel, a Baráti Kör támogatását élvezve, megépült az *1848/49-es szabadságharc és az Aradi Vértanúk Emlékműve* társadalmi összefogással, szponzorok segítségével. Azóta tudjuk, hogy hazánkban faluhelyen ez az első.

2000: A magyar millennium egybeesik községünk 800 éves fennállásával. A „*Csávoly az évezredben*” című kiadvány nyomdai költségre a fedezetet a Magyar Millennium Kormánybiztosi Hivatala nyújtotta, a védjegy használatát engedélyezve. A kiadványt a diákoknak kívánjuk ajándékozni. A falunkból 1956-ban eltávozott, ma Svájcban élő építésszámológép, Ercsi Dezső hatszobás – műemlék jellegű – házat vásárolt községi emlékhely kialakítása céljából. „*Csávoly az évezredben*” című időszakos kiállítás nyílt a Falumúzeumban: A mindennapi falusi – múltó idő – az ezer éves Magyarországon, a 800 éves településünk „négy nép” kultúrája tükrében.

2001: A Falumúzeum előtt a „Csávolyi Honismereti Baráti Kör” szervezésével emlékkő készült, társadalmi összefogással. Rajta márványtáblán három évszám szerepel: 1198: az első írásos dokumentum esztendője; 1734-ben települt újra, 2000 a millennium éve. Rajta az Arany János-i idézet: „*Nekem áldott a bölcső, mely magyarrá ringatott.*”

Negyvenkét éves közalkalmazotti pályám kapcsán sok kiváló pedagógussal találkoztam. Néhányan formálták életem, ma is példaként állnak előttem. Nagy tanulsága pályámnak, hogy csak a szülőkkel egyetértésben, együtt lehet nevelni a gyermekeket. Ha ezt nem így tettem volna, nem lett volna eredményes a helytörténeti szakkör – melyre ma is büszke, aki önkéntesen tagja volt –, s melynek gyümölcse lett a falumúzeum is. Hivatásra nevelő és nemzettudatra oktató tanárok nélkül aligha lehet a félszázadot elhagyó honismereti mozgalomnak tartós és gyümölcsstermő jövője! A mai csávolyi értelmiségnek is tudnia kell, hogy hazájának a műveltségi állapot a legnagyobb sorskérdése!

Mándics Mihály

A községről eddig megjelent könyvek: Mándics Mihály: Fejezetek Csávoly község krónikájából 1944–1964. Bp., 1969. – Mándics Mihály: A csávolyi iskola. Bp., 1975. – Mándić Mišo: Iz osamstoljetne kronike Čavolja Bp., 1984. – Mándics Mihály: A csávolyi falumúzeum (lepreolló) Kecskemét, 1994. – *Wilfrid Korbi-(Red)*: 1780 – Csávoly – 1980. Heimatbuch einer ungardeutschen Gemeinde aus der Batschka. Waiblingen. 1980. – *Ortssippenbuch Csávoly*. Herausgegeben von der Csávolyer Heimatgemeinschaft. Mitarbeiter: Jakob Bayer, Josef Bohner, Johann Scheibl, Roswitha und Dr. Hans Schlierd, Theresa und Jakob Takats. Theresa und Anton Tress. Waiblingen, 1991. (Soksz.) – *Dr. Mándics Mihály: A magyarországi bunyevác-horvátok története* (Povijest bunjevačkih hrvata u Madarskoj (kétnyelvű) Kecskemét, 1989. – Csávoly község krónikája 1962–1989. 53 kötetben mintegy 6 ezer gépelten oldalon. *Dr. Mándics Mihály* szerkesztésében (kézirat) – Mándics Mihály: 1948 Szülőfalum – Csávoly története (kézirat)

A Csávolyi Helytörténeti Füzetek sorozatában a Csávolyi Honismereti Baráti kör kiadásában eddig megjelent kötetek

1. *Dr. Mándics Mihály*: Milassin Miklós – a csávolyi születésű püspök – életútja (háromnyelvű). 1996. 122 old. – 2. *Dr. Mándics Mihály*: Petres János – csávolyi esperes-plébános – író és költő életútja (háromnyelvű) 1997. 189 old. – 3. *Dr. Mándics Mihály*: A csávolyi bunyevácok – Iz baštine čavolskih Hrvata Bunjevaca (kétnyelvű) 1998. 311 old. – 4. *Dr. Mándics Mihály*: Csávolyi emlékhelyek (négy nyelvű) 1999. 330 old. – 5. *Dr. Mándics Mihály*: Csávolyi parasztok. 2000. 420. old. – 6. *Dr. Mándics Mihály*: Csávoly az évezredben 2001. 216 old. – 7. *Dr. Mándics Mihály*: A csávolyi katolikusok hitélete – templom, iskola, temető, vodica, kereszték – 8. *Dr. Mándics Mihály*: Az emberélet fordulói – Prekretnice u čovjekovom životu – (kétnyelvű) – nyomdában – Nyomdakész kéziratom szponzorra vár: „A naptári év szokásai, jeles napjai Csávolyon.”

Helyismereti Klub Baján

Baján és környékén mindig akadtak szép számmal patrióták, akik fontosnak tartották az értékek megőrzését; kutatták és feltárták a köz számára lakóhelyük történetének részleteit; hogy végképp el ne vesszen.

Ezek az amatőr, illetve hivatásos helyismereti tudósok többnyire elszigetelten, egymástól függetlenül folytatták tevékenységüket. Időnként felvetődött, hogy kellene alakítani egy társaságot, közelebb kellene hozni egymáshoz a szorgos kutatókat, a lakóhely szeretetében rokon lelkeket, de senki nem lépett ez ügyben, így „hamvába holt” az egyébként jó elgondolás.

2000 augusztusában azonban egy eltökélt fiatal kutató felkereste könyvtárunk vezetőjét, azzal az igénnyel, hogy a könyvtár – mint kulturális intézmény – adjon lehetőséget a helyismereti témában búvárkodókkal való találkozásra, a tapasztalatok, ismeretek kicserélésére, illetve bővítésére.

Kezdeményezését komolyan véve a bajai Ady Endre Városi Könyvtár felvállalta az ügyet és elindította útjára a Helyismereti Klubot. A könyvtár helyismereti gyűjteményének kezelőjeként én lettem a klub házigazdája, s első lépésben 20 bajai kutatót kerestem meg levélben, felajánlva a klubhoz való csatlakozás lehetőségét, és tájékoztató cikk is jelent meg az egyik helyi lapban.

A 2000. szeptember 25-re kitűzött alakuló ülésre hat kutató jött el; azóta a tagok száma 14 főre nőtt, s úgy tűnik – hírének terjedésével – egyre többen csatlakoznak a társasághoz. Az első találkozó „bemelegítő” jelleggel, ismerkedéssel telt. Következő alkalommal a helyi gyűjtők egyike bajai képeslap-, és okmánybélyeg-gyűjteményéből hozott értékes és szép darabokat megmutatni. Ezután közösen megállapodtunk, hogy minden alkalommal valaki – mindig más – előadást tart a saját témájából.

Havonta egyszer jövünk össze, délután 5 órától a városi könyvtár „régii könyvek termében”, ahol az intézmény legnagyobb értékei találhatóak. A találkozónak mód nyílik kötetlen beszélgetésre, valamint egymás munkájának megismerésére. A résztvevők között foglalkozást tekintve található nyugállományú földhivatalnok, iskolaigazgató, katonatiszt, lakatos, múzeumigazgató, tanár, újságíró és főiskolai hallgató. Az érdeklődési terület is változatosnak mondható, a tagok között van bélyeg-, érem-, képeslap-, papírpénz-, térképgyűjtő, fotós, helytörténetíró, néprajzkutató és régész.

A könyvtár reméli, hogy a kutatókkal való közvetlen kapcsolattartásból adódóan helyismereti gyűjteményének anyaga is bővülni fog.

XXI. századi világunkban az emberek hajlamosakká váltak az individualista magatartásra. A klub jó alkalom a tapasztalatcserén túl az emberi kapcsolatok ápolására is. Kinek-kinek az érdeklődési körét megismerve, felhívhatják a figyelmet a saját kutatóterületükön végzett munka során talált, más klubtag témáját érintő adatokra, iratokra.

A bajai Helyismereti Klub zsenge még, „zöldhajtásokkal teli”, nincs történelmi múltja, jövőjét homály fedi, viszont – Montaigne szavaival élve: „Szellemünk leggyümölcsözőbb s legtermészetesebb gyakorlata az eszmecsere”. Amíg tart, gazdagodunk általa.

Blága Borbála

Szabadfalvi József halálára

Fájdalmas veszteség érte a magyar néprajztudományt és a néprajzi felsőoktatást, a múzeumügyet: életének 73. évében váratlanul elhunyt *Szabadfalvi József* nyugalmazott múzeumigazgató, egyetemi tanár, a történettudományok (néprajz) doktora. Személyében olyan ember távozott, aki munkája során mindig tevékeny támogatója volt a honismereti mozgalomnak, a népművészetet megújító törekvéseknek és a kulturális hagyományok megőrzését célzó szándékoknak is.

Szabadfalvi József 1928. június 21-én született Debrecenben. A MÁV Járműjavító környékének mikrovilágában töltött gyermekkor, cívisváros, nem utolsó sorban a Piarista Gimnáziumban töltött évek meghatározóak voltak számára az egész életpálya folyamán. A Debreceni Egyetemet fizika-kémia szakosként kezdte, majd – egy évfolyam idejére – Budapestre, a József Nádor Műszaki Egyetem Közgazdasági Karára iratkozott át. 1948-ban vizsziatért Debrecenbe, s magyar-történelem szakos diplomát szerzett (1952). Látásmódja, szakmai életútja innen kezdve elsősorban két kiváló személyiség, Bárczi Géza és Gunda Béla vonzáskörében formálódott. Nyelvészeti és néprajzi érdeklődése kezdetben a kismesterségek, a kézművesség kutatásában szervesült. (Doktori disszertációja egészében csak később jelent meg önállóan nyomtatásban: *Mézeskalácsosság Debrecenben*. Debrecen, 1987). E téma kapcsán kutatta a méhészeti irodalom történetét is (*A magyar méhészkedés múltja*. Debrecen 1992). Behatóan tanulmányozta a fazekasság, elsősorban a magyar feketekerámia történetét és kelet-európai kapcsolatát, több tanulmányt közölt magyarul és idegen nyelven a feketekerámia ornamentikájáról is (összegzően: *Fazekas István és a nádudvari fazekasság*. Budapest 1982., *A magyar feketekerámia*. Budapest 1986). A miskolci Herman Ottó Múzeumban később kiállítás is rendezett a hazai múzeumok feketekerámiáiból (1982). Kutatásainak középpontjában az 1960-as évektől az extenzív állattartás, a pásztorkodás történeti-néprajzi vizsgálata állt. A pásztorvándorlásokkal, az eltérő adottságú tájak közötti vándorlatással számos tanulmányában foglalkozott, ebből a témakörből írott disszertációjával szerzett kandidátusi fokozatot is (nyomtatásban: *Az extenzív állattenyésztés Magyarországon*. Debrecen 1971). E nagy témakör vizsgálata élete későbbi szakaszában is elkísérte, több kötetet, egész sor tanulmányt szentelt a problematika kisebb-nagyobb kérdéskörének (*Tanulmányok a magyar pásztorkodás köréből*. Debrecen 1984). 1991-ben az állattartás köréből készített disszertációjával szerezte meg a történettudomány (néprajz) akadémiai doktori címét (*A sertés Magyarországon*. Debrecen 1991).

1967-ig a KLTE Néprajzi Tanszékének munkatársa volt: gyakornok, tanársegéd majd tudományos munkatárs. 1967–1972 között a Tanszék mellett működő MTA Néprajzi Kutató Csoporthoz tartó tudományos főmunkatársaként tevékenykedett. 1972-ben Miskolcra telepedett át: elnyerte a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság igazgatói székét. 17 évig állt a megye muzeális intézményeinek élén, s – ma már biztosan állíthatjuk – azok az esztendőik a megyei múzeumügy virágkorát, mai feltételrendszerének megalapozását jelentették. A debreceni egyetemen eltöltött harmadfél évtized tapasztalatát és szellemiségét Miskolcra is magával hozta, de a cívis város universitására – volt hallgatói köréből – erősítette kezdetben az itteni múzeumok szakembergárdáját is. A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság vezetőjeként újjászervezte a Herman Ottó Múzeum tevékenységét: jelentősen fejlődtek a gyűjtemények, kialakultak a tudományos osztályok. A tájmúzeumok és tájházak létrehozásával, kiépítette a megyei intézményhálózatot. Megerősítette a múzeumi munkatársi gárdát, a keze alatt felnőtt fiatal szakemberek utóbb országos és megyei múzeumok igazgatójaként és kvalifikált munkatársaként, egyetemi tanszékek vezetőjeként és oktatójaként öregbítették a miskolci múzeum jó hírét. Vezetése alatt teljesedett ki a Herman Ottó Múzeum kiadványozása és nemzetközi kiadvány-cseréje. Szerkesztőként és társszerkesztőként jegyezte a múzeum két régi sorozatát (*A Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, *A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei*), ő indította a *Borsodi Kismonográfiák* és *A Herman Ottó Múzeum Néprajzi Kiadványai* sorozatát, s más – rövidebb-hosszabb életű – periodikákat. A hazai és nemzetközi kapcsolatok révén, a regionális és országos tudományos kapcsolatok segítségével a Herman Ottó Múzeumot a tudományos kutatóhely rangjára emelte és – munkatársaival – az egyik legmegbecsültebb hazai közgyűjteménnyé tette.

A múzeum adminisztratív feladatai mellett, a tudományos munka volt számára az önkifejezés mindennapi eszköze, amit kollégáitól is elvárt. Rendszeresen kutatott, gyűjtötte az anyagot: a fásztó hivatali munka után akár egy-egy órára is letelepedett a könyvtárban cédulái mellé. Sokat és szisztematikusan publikált, kutatási eredményei önálló kötetekben, országos szakfolyóiratokban és múzeumi kiadványokban láttak napvilágot. Könyvei mellett 300 tudományos közleményt adott közre, több tanulmánykötetet szerkesztett. Miskolci évei alatt számos miskolci és észak-magyarországi témával gyarapodott vizsgálódásának köre. Közreadta a város XVIII. századi orvosi helyrajzát (Benkő Sámuel: *Miskolc várostörténeti-orvosi helyrajza*. Sajtó alá rendezte, és tanulmánnyal ellátta Szabadfalvi József. Miskolc 1979), több kötetet és tanulmányt szentelt Herman Ottó tevékenységének (*Írások Herman Ottóról és a Herman Ottó Múzeumról*. Miskolc 1988., *Herman Ottó, a parlamenti képviselő*. Miskolc, 1996). Több, a múzeumokat ismertető és népszerűsítő kötetet is írt, ill. gondozott (*A miskolci Herman Ottó Múzeum* (Társszerzőkkel) Miskolc 1979., *Múzeumok és kiállítóhelyek Borsodban* (Viga Gyulával). Számos munkájában foglalkozott Észak-Magyarország népművészetével (*Megyasói festett asztalos munkák 1735-ből*. Miskolc 1980.). Hangsúlyosan kutatta a múzeumok pásztorművészeti anyagát, utolsó könyve temetésének napján hagyta el a nyomdát (Pásztor csanakok Észak-Magyarországon. Miskolc 2001). Tevékenységéről részletezően tájékoztat a 70. születésnapjára megjelent kötet: Veres László – Viga Gyula (szerk.): *Szabadfalvi József munkássága. Önéletrajz és bibliográfia* (A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumok munkatársainak bibliográfiája 2. Miskolc, 1998).

Kedves és türelmes ember volt, vezetőként is minden módon segítette munkatársai szakmai karrierjét és személyes életútját. Aligha volt rá példa, hogy dolgavégezelenül távozott volna tőle bárki, aki hasznos, értelmes munkához kérte a segítségét. Rendkívüli szorgalmával és munkabíráásával az országos és a helyi tudományos közéletben is sok feladatot vállalt. Tagja, majd elnöke volt (1979-) az MTA Miskolci Bizottsága Történettudományi és Néprajzi Szakbizottságának, tagja az MTA TMB majd Néprajzi Bizottságának és Doktori Tanácsának (1998-), a Múzeumi Tanácsnak (1979-) a Magyar Néprajzi Társaság Választmányának (1983-) és a Népi Iparművészeti Tanácsnak (1970-80-as évek), tanácsadója a Bükk Nemzeti Parknak, majd az Aggteleki Nemzeti Parknak, s még számos miskolci, megyei és országos szakmai testületnek. Meghatározó szerepet játszott a miskolci bölcsész képzés megindításában: a Miskolci Egyetem Művelődéstörténeti és Muzeológiai Tanszékének alapító vezetője (1992–1995), az Észak-Magyarországi Universitas elnöke volt (1993–). 1990–1994 között Miskolc város közgyűlési képviselője, egyben az önkormányzat Kulturális Bizottságának elnöke volt. A rá jellemző nagy aktivitással dolgozott Miskolc kulturális intézményeiért, az átalakuló társadalom művelődéséért. Tevékenységéért – számos más elismerés mellett – a Móra Ferenc Emlékéremmel (1984), a Magyar Néprajzi Társaság Györffy István Emlékérmével (1985) és Állami Díjjal (1988) tüntették ki.

Szabadfalvi József miskolci múzeumigazgatósága a honismereti mozgalom számára is erős hídfőt jelentett. Nem csupán az Istvánffy Gyula Gyűjtőpályázat évenkénti meghirdetésével segítette a múzeum a néprajz és a helytörténet önkéntes kutatóit, de rendre helyet kaptak legjobbjai írásai a múzeumi kiadványok hasábjain is. Erős, kitűnően felkészült, tapasztaltabb generáció tevékenykedett abban az időszakban Borsod-Abaúj-Zemplén megye honismeretében: a teljesség igénye nélkül, Dobosy László, Nagy Károly, Szabó Lajos nevét említem, hogy a még ma is közöttünk levőkről ne is szóljak. Ekkorra értett be az a munka, amit a néprajzi gyűjtés társadalmosítása, a honismeret és a tudományos ismeretterjesztés területén a sáros-patakiak, aztán Bodgál Ferenc, Lajos Árpád elvégeztek, s organikus folytatásként a fiatal muzeológusok is tovább segítettek. A honismereti kutatók közül számosan közvetlen munkatársai voltak Szabadfalvi Józsefnek, s a tudomány művelésében és megbecsülésében soha nem volt érezhető különbség közöttük.

Magam azok közé tartozom, aki nagyon sokat köszönhet Szabadfalvi Józsefnek. Sok egyéb, általa nyújtott lehetőség mellett, két évtizede ő avatott be a szerkesztői munkába. A kéziratokkal való bíbelődés, nem utolsó sorban – az ollóval határozottan bánó – képszerkesztés közben sok-sok beszélgetésre is mód nyílt. Jó szívvel őrzöm magamban egy jó szándékú, dolgozó, s mindig segítőkész ember emlékét, aki nagyon fog hiányozni a kulturális örökség körül babáskodók sorából.

Viga Gyula

Lükő Gábor emlékezete

Egész élete, különösen pedig 1950-től 1990-ig ráért sorsa azt példázza, mi várt itt Magyarországon arra a tudósra, aki a magyar lélek – a magyar jelképrendszer, a magyar időszemlélet, a magyar gondolkodás – lényegével akart, tudott és merészelt foglalkozni. Az az értetlen, ellenséges, kirekesztő bánásmód, amivel a hatalom, és a néprajztudománynak a hatalom szolgálatába szegődött helytartói Lükő Gábort és munkásságát mellőzték, világosan jelzi: mire számíthatott a diktatúra évtizedeiben, de már előbb is az, aki a népművészetet, a népköltészetet és a népzene nem csupán tudományos elemzés tárgyának, hanem *magyar sorskérdésnek* is tekintette.

Komáromban született 1909-ben, Karácsony Sándor tanítványa volt, majd érdeklődése – talán éppen Németh Lászlónak a kelet-közép-európai népek történelmi tejtetvérségét hirdető eszméi nyomán – a román népi kultúra felé fordult. 1931-1932-ben Nicolae Iorga szabadegyetemén románul tanult, Dimitrie Gusti falukutató módszereivel ismerkedett, majd hónapokat töltött a moldvai csángómagyarok között. Elsősorban a Szabófalvától északra eső, akkor még többségében magyar anyanyelvű Jugánban, valamint a Bákó melletti Lujzi-Kalagarban és Bogdánfalván dolgozott, mégpedig nemcsak futólag, átutazó néprajzgyűjtőként, de velük élve, belülről megismerve a népelet jelenségeit és törvényszerűségeit. Kutatásainak eredményeként írta meg a *Moldvai csángók* című, máig alapvető munkáját.

Hiába segítették azonban szociológiával és néprajzzal foglalkozó román barátai, a hivatalos hatalom hamarosan kiutasította Romániából. A debreceni Déri Múzeumban dolgozott 1945-ig. Ez idő alatt született a népművészet, a népköltészet és a népzene szintéziseként a *Magyar lélek formái* című könyve. Ebben a magyarság egyik nagy sorskérdését nem úgy tette föl, hogy ki a magyar, hanem úgy, hogy *mi a magyar?* Bebizonyította, hogy a különböző művészeti ágakban a magyarságnak van saját formanyelve, önálló kifejezési módja. Amit Kodály és Bartók megtalált a magyar népzeneben, azt fogalmazta meg Lükő Gábor a magyar népművészet és népköltészet tárgyi és szellemi világában.

Hatalmas tárgyi tudásra alapozott, de a szellemet is szabadon szárnyaltató művét döbönt csend fogadta. Az 1940-es évek elején a magyar lélek formáira vonatkozó megállapításainak hatását más, a nemzettel felszínesen és harsányan foglalkozó ricsaj nyomta el, az évtized végén pedig már mindenki gyanús volt, aki a magyarság szellemi értékeivel foglalkozott. Lükő Gábor is csak 1949-ig oktathatott magántanárként Debrecenben, aztán 1970-ig, nyugdíjazásáig a gyulai, a bajai és a kiskunfélegyházi múzeumokban talált munkát és menedéket. Az idegen érdekeket szolgáló hatalom nem engedhette a diákok közelébe azt, aki magyarságuk értékeire, annak megbecsülésére taníthatta volna őket.

Lükő Gábor megjelent munkái azon szellemi hegycsúcsok sudár előhegyei tehát, amelyek jelzik: milyen magaslatokra juthatott volna a XX. században a magyar művelődés, ha első évtizedek oly kivételes minőségű nemzedéket termő ereje kiforrhatta volna magát. S ha fölteszük magunknak a Németh László által Szárszón megfogalmazott kérdést: „hogyan süllyedhetett a magyarság bennszülött kisebbséggé tulajdon országában?” – akkor íme, itt van előttünk a válasz. Annak a folyamatnak és azoknak az erőeknek a hatására, amelyek Lükő Gábor gondolataitól és eszméitől is oly hosszú időn át megfoszthattak, vagy legalábbis eltávolíthattak bennünket.

Am akárcsak a moldvai magyarság másik nagy kutatója, a száz esztendeje született Domoikos Pál Péter, Lükő Gábor is túlélte a magyarság ellenségeinek korlátlan uralmát. Az 1980-as évek végén megjelent a *Magyar lélek formáinak* reprint kiadása, születésének 90. évfordulóján pedig *Tűzcsiholó* című vastkos tanulmánykötettel tisztelgett szelleme előtt a magyar tudományos világ. Nemrég Kossuth-díjjal is megbecsülte őt a magyar kormány. Attól azonban meg-

fosztotta őt a sors, hogy az északi csángókkal foglalkozó, jórészt az ő kiadatlan gyűjtéseit tartalmazó, tisztelő tanítványai által összeállított kötetet „*Ott hul éltek vala a magyarok...*” kézbe vehesse. Egy héttel a könyv megjelenése előtt hagyott itt bennünket, s indult el a „minden élők útján”.

Emléket kegyelettel őrzik mindazok, követni szeretnék a magyar lélek mélységeibe tekintő pillantását.

Halász Péter

Dr. Antalóczi Lajos (1947–2000)

Szomorú veszteség, ha kulturális életünk jeles személyiségei közül bárki elköltözik, de különösen megrázó, ha élete virágjában, energikus munka közben szólít magához valakit az Örök Bíró. Dr. Antalóczi Lajos pápai prelátus, kanonok atya, az Egri Főegyházmegyei Könyvtár igazgatója férfikorának delén, ötvenhárom évesen, súlyos betegségének fájdalmait szinte titkolva, utolsó percéig dolgozva költözött az örök hazába, amelynek létezését, Istentől nyerhető üdvösségünket maga is alázattal hirdette, amikor papnak lenni megpróbáltatás volt. Nem lépett a békepapi mozzalomba, töretlenül szolgálta Urát 1972-es pappá szentelésétől haláláig mind az oltárnál, mind a könyvtárban. Utolsó percéig működött ugyanis plébánosként is, noha ez a kettős teher csak rendkívüli ember vállára helyezhető biztonsággal. Ő mindkettőt példásan látta el.

Amikor az Egri Főegyházmegyei Könyvtárba került, annak állapota magán őrizte az államosítás minden átkos következményét. Az Egri Tanárképző Főiskolán (amelyet ekkor Hosi Misinek becéztek a magyar művelődéstörténethez vajmi csekély szállal kötődő vietnámi államférfiú Ho Si Minh nevének viselete miatt) csupán a kijelölt útvonalon közlekedhetett Iványi Sándor akkori főkönyvtáros; a régi könyvtártermek tornateremnek (!) voltak átalakítva, az állomány jelentős része ebek harmincadjává vált. A könyvtári személyzet és a kutatók egy picit sekrestyében zsúfolódtak össze, amelyen keresztül egy időben még turistaforgalom is zajlott. Dr. Antalóczi Lajosra, aki 1978-tól dolgozott a könyvtárban, és 1983-tól vezette azt, a termék és az állomány méltó körülmények közé történő visszahelyezése várt. Még az egyházi javak országos visszaadását megelőzően, 1991 augusztusában visszakapták a régi termeket, amiben oroszlánrésze volt Antalóczi atya és Glatz Ferenc akkori kultuszminiszter levélváltásának. A külföldi adományok, így a számítógép, a fénymásológép, a katalóguscédula-sokszorosító is az ő fáradságos, „lobbyzásának” eredménye. Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár számítógépes feldolgozási rendszere messze megelőzte mind időben, mind színvonalban az összes többi hazai egyházi gyűjteményt. Még a visszaköltözés előtt a barokk díszteremben is jelentős felújítási munkálatokra került sor, mert bár az itt tárolt állomány – turista-látványosságá miatt – jórészt megmaradt, a freskók, a berendezés és nem utolsósorban a könyvek állaga gondozatlan volt. Antalóczi Lajos vezetése alatt kezdődött a barokk díszterem állományának korszerű – cédulán és számítógépen nyilvántartott – feldolgozása is, amely ma is folyik Surányi Imre tudományos munkatárs jóvoltából.

A barokk kor püspök-mecénásai (Klimó György Pécssett, Padányi Bíró Márton Veszprémben, Batthyány Ignác Gyulafehérvárott és más jeles könyvtáralapítók) sorában az első hely Eszterházy Károly egri püspököt illeti meg. Nem túlzás azt állítani, hogy Antalóczi Lajos pápai prelátus, kanonok a könyvtáralapító Eszterházy püspökhöz méltó erkölcsi magaslatra emelkedett, amit egyebek mellett a könyvtár bicentenáriuma szervezett tudományos ülés, valamint az ennek alkalmából kiadott Emlékkönyv is dokumentál. Eszterházy életművéről Antalóczi doktor maga is több helyen írt, kiemeljük a pápai konferencián elhangzott és ugyanott megjelent kötetben közölt tanulmányát. Jellemző továbbá, hogy amikor jelen sorok írója Bécsben kutatott, a Bécsi Egyetemi Könyvtár nagyon korszerű számítógépes nyilvántartásából, kíváncsiságból lekérdezvén az „Eger” tárgyszót, mindössze két könyvtári egységet talált: dr. Antalóczi tollából származó könyvtártörténet német és angol változatát. Méltán

ilyen híres az Egri Főegyházmegyei Könyvtár, amely ugyancsak Antalóczi Lajos vezetése alatt nyerte el a harmadik osztályú országos tudományos szakkönyvtári besorolást. Irodalmi életünkben is szerepet játszik számos kiadvánnyal, így Listóczy László egri irodalomtörténész több munkáját adta ki, valamint arra is volt példa, hogy Antalóczi Lajos igazgató saját, dédelgetett kutatási tervét engedte át másnak, hogy az hamarabb feldolgozásra kerüljön. (*Szecső Károly*: Kandra Kabos. Eger, 2000.) Nagy kérdés, hogy hasonló irodalompartoló, kultúraszervező, határozott egyéniség és tekintélyt sugárzó, művelt ember található-e ma ilyen értékes gyűjtemény vezetésére?

Világéneti hovatartozástól függetlenül mindenkinek el kell ismernie, hogy töretlen hivatástudat, nagy formátumú egyéniség, a célokért kitartó küzdelem szükséges, ha valaki mind a kommunizmus rendőrpallosa alatt, mind a piacgazdaság elsvárosító, sematikus agyakat termelő világában ápolja, védi örök értékeinket. Be könnyű a felsőbb parancsra hivatkozva, illetve a mindennapi kenyérgondok szorításában feladni önmagunkat! Ám, ahogyan Jézus mondta: kiköpöm a számból a langyosakat. Példa kell a helytálláshoz. Antalóczi Lajos élete ilyen világító példa: mindig és minden rendszerben az örök értékekhez hűnek maradván készen kell állnunk, mert sohasem tudhatjuk, mikor jön el a végső pillanat. Ő készen állt, és bár pályája földi szempontból nézve derékba tört, a torzóban maradt munkássága is hirdeti: tiszta szívvel járul az Örök Bíró elé.

Földvári Sándor

Kasznár Tóth Emma (1904–2001)

Égész élete a szülőfalujáé volt. Egyszemélyes intézményként szolgálta több mint fél évszázadon át.

Mindszenten született 1904. december 4-én. Nagypapja, Tóth János, a Szegvár felé eső határban, Fölső-Ludason gazdálkodva tíz gyermeket nevelt föl: öt fiút, öt lányt.

Egyik fia, Lajos, 1906 farsangján vette feleségül Seres Annát, és költözött be a faluba. Községi rendőr lett, de két év múlva Tary István főszolgabíró maga mellé vette hajdúnak. Búzavirágkék egyenruhájában, csákóban, kardosan kísérte a főszolgabírókat, de átlagon fölüli tudása és szép írása miatt segített az irodai munkában is. Az első világháborúból sebesüléssel tért haza, ezért nyugdíjazták. Amikor egészségét visszanyerte, községi esküdt lett. E minőségében a község gazdasági ügyeit intézte; erről kapta a sok Tóth közt megkülönböztető nevét, a Kasznárt. Emmike néni ezt csak élete vége felé kezdte használni. Az én iskolai bizonyítványomban csak *Tóth Emma* van írva.

Tóth Lajos felesége, Emmike néni édesanyja, a katolikus egyház szegénygondozójaként látogatta a betegeket, vakokat, nincsetleneket; népkonyhát vezetett.

Tóth Emma hat elemi iskolai osztály után, mivel Mindszenten csak 1925-től működött polgári iskola, Hódmezővásárhelyen végezte középiskolai tanulmányait, majd 1926-ban Cinkotán, a Pozsonyból Trianon után odamenekült állami tanítóképzőben oklevelet szerzett. Édesapjának a község életében betöltött, elismert érdemeiért szülőfalujában kapott állást. Nemzedékeket tanított nyugdíjazásáig, 1968-ig. Iskolán kívül még évekig vezető szerepet játszott a község művelődési életében. Bár sohasem tagadta meg vallásos meggyőződését, kiváló tanári címet és ezüst fokozatú Munka Érdemrendet kapott. 1994-ben javasoltam Kecskeméti János polgármesternek, hogy 90. születésnapja alkalmából legyen Mindszent város első díszpolgára. Nem tudom, milyen megfontolásból, ehelyett a *Mindszent Városért* kitüntetéssel köszöntötték; de mindenesetre ezt a címet ő kapta először.

Vezette a Vöröskereszt ifjúsági szervezetét. 1932-ben Csollák Lajos segédlelkéssel megalapította a 8 és 12 évesek sajátos kiscserkészmozgalmát, a farkaskölyök-csapatot. 1933-ban részt vett a gödöllői világ-cserkészszalákon, a jamboree-n. Megbízták, így elvállalta a levéltáncsapat vezetését is: benne nem a katonás, hanem a magyar és vallásos nevelés lehetőségét használta ki.

1948-ban ezek az egyesületek megszűntek, s az elemi iskola általános iskolává alakult. A főlső tagozatban szaktanárookra volt szükség. Tóth Emmát igazgatója, Lehoczky Béla földrajz-rajz szakra irányította. Ötvenéves elmúlt, amikor 1955-ben a szegedi pedagógiai főiskolán szaktárgyaiból megszerezte képesítését. Összel megalakította az iskola rajzsakkörét, 1962-ben pedig tanítványaival megszervezte a honismereti szakkört, hajdani tanítványaival a néprajzi és a nyugdíjasklubot, amelynek fő tevékenysége ugyancsak a helyi néphagyomány ápolása és a tárgyi örökség megmentése lett. Gyűjtésükkel alapozták meg a község – 1993 óta város – helytörténeti gyűjteményét.

Már a harmincas években Taraba József (1895–1971) esperesplébános keltette föl figyelmét a múlt értékeinek, a falu népeletének, hagyományvilágának föltárására iránt. „Megvettem – írja a szakkör megalapítására emlékezve – a meghalt öreg gulyás, Csordás Miska bácsi tulipános székét, háromfiókos sublótját, és mindkettőt átfestettem olyan virágosra, amelyet a vásárhelyi múzeumban láttam. A fehér falú tanterembe állítottam, följe madaras, virágos, címeres régi tányérokat akasztottam...” Ezek azonban a világháborúban elvesztek. Az iskolai szakkör tagjai lelkesen látták a gyűjtőmunkához. „Nagyon segítette munkákat az akkor kezdődő újjáépítés. Az öreg házak tárgyait felszámolták. Ujjongtak a gyerekek, amikor a fából készült négy lábú krumplitörőt, meg az alapozáskor a földből kihajigált halászemlékeket megtalálták.”

A szakkör tevékenységét így tervezte meg:

Házról házra járjuk a falut, hogy összegyűjtsük a még föllelhető tárgyi emlékeket.

A gyűjtőutak alkalmával elterjedt hír és a kiállítások hatására egyéni följajánlásokat is szívesen veszünk.

A tárgyi emlékek gyűjtése mellett lejegyezzük az életmóddal kapcsolatos hagyományokat, szokásokat.

Nyelvi gyűjtőmunkát szervezünk a földrajzi nevek, foglalkozások, régi szavak összeírására.

A falu történetét bemutató iratok, képek, gyűjtése, följegyzése is föladatunk lesz.

Megismerkedünk a mindszentiek ajkán továbbélő nótákkal, szólásokkal, rigmusokkal.

Az értekezletek, továbbképzések alkalmából szerzett tapasztalataimat megosztom a szakkör tagjaival is; lehetőség szerint meglátogatjuk más múzeumok kiállításait.

A szakterület képviselőitől kikért tanácsok alapján végezzük a gyűjtőmunkát a jövő számára, szoros kapcsolatot tartva a lakossággal.

Már 1962-ben 13 foglalkozásról, egy kirándulásról (elvitte diákjait a szegvári falumúzeumba), egy kiállításról (640 látogatóról), múzeumokkal, levéltárakkal folytatott levelezésről adhatott számot. Az iskolai szakkör létszáma 32-re szaporodott. Az 1963-ban rendezett kiállításnak már 800 látogatója volt. Ebben az évben pályázatokat dolgoztak ki a következő tárgykörökben: halász, kubikos, földmunkás, mézesbábos, szőlásmód, vőfély, halottsírató. „A gyermekszakkör előszeretettel járt a központban lévő hosszú padon üldögélő, beszélgető öregekhez a szellemi emlékek gyűjtése végett, melyeknek ők aranybányái voltak. Az idős emberek igen megszerették a gyerekeket.” „Tombác János eltolta talicskán a cimbalmát, tanította a szakkörösöket cimbalmozni, és régi nótákat énekelni.”

„De nemcsak a diákok szorgoskodtak – újságolta Németh Ferencnek a Pedagógusok Lapja 1964. június 20-i interjúja szerint –, közös ügynek érezte a falu hagyományainak földerítését és ápolását a két doktor is, sőt – sorolja Emmi néni – egyre több felnőtt segítőtársra akadt: Erdei papucsos, Blaskó villanszerelő, Bereczki kéményseprő, egy takácsmester, egy öreg halász személyében. Ki szerszámot adott, ki kicsinyített modelleket készített, ki mestersége hagyományait segített megörökíteni...”

Számos előadót hívott meg, ilyenkor az iskolai és a fölnőtt szakkör együtt hallgatta a vendégeket. Megfordult körülükben Szegedről Bálint Sándor professzor, Juhász Antal néprajzi muzeológus, majd egyetemi tanár, Mindszent monográfiájának (1996) szerkesztője, Polner Zoltán, a népi imádságok megyeszerzte ismert kutatója, Tóth Béla író, Papp Imre szentesi önéletríró (*A parasztember élete Szentes tanyavilágában*, 1982), Sebestyén Ádám székely néprajzi gyűjtő stb.

Évről évre javultak, bővültek a megyei múzeumi igazgatóság hirdette pályázatokra kérésült dolgozatok. Nemcsak az iskolai szakkör tagjai, hanem az idősek is szívesen papírra vették emlékeiket. Tartottak az öregek számára farsangi és szüreti bált, aratóbált.

1968-ban születésnapján köszöntötték klubtársukat, Gyovai Pált (1885–1976), a jeles mindszenti emlékirót és kőfaragót, a népművészet mesterét. (Szobrainak egy részét a kecskeméti

Magyar Naiv Művészek Múzeuma örzi. Első önéletrajzát a kubikosélet emlékeiből 1965-ben, Emmike néni biztatására írta; díjat nyert vele az országos néprajzi és nyelvjárási pályázaton, és részlete megjelent a Tiszatáj 1971. júliusi számában. Másik önéletrajza 1974-ben az *Emlékiú hagyom...* című gyűjteményben.)

„Most 95 évesen is boldogan gondolok vissza a három szakkörömre” – fejezte be emlékezéseit. Megnyugtatta, hogy szakkörei – jórészt kiváló tanítványainak vezetésével – sikeresen működnek tovább. A honismereti, helytörténeti munkát 1972-től Demeter Lajosné (1934–1996) általános iskolai igazgató, halála után Fuchszné Benák Katalin könyvtárigazgató; a nyugdíjasklubot Molnár Zoltánné Lecza Jolán, majd Jelenfi Istvánné, a rajzszakkört Török Lászlóné irányította. A helytörténeti gyűjtemény ma önálló épületben, a Köztársaság tér 25. sz. gazdaházban látogatható. Ismertetése a Mindszenti Füzetek 1999-ben megjelent 3. számában és 2000-ben kiadott CD-én olvasható.

A mindszenti Keller Lajos Városi Könyvtár állományában Tóth Emma alábbi kéziratos munkái találhatók: *Az 581. sz. Hám János cserkészcsapat és kiscserkészcsapat Mindszentén. 1933–1944. – A mindszenti emberek élete. – Honismereti szakkör: Mindszent. – Honismereti szakkör és Öregek Klubja. – Ipartestület és a TESZ (Társadalmi Egyesületek Szövetsége) Mindszentén. 1930–1940. – Községünk földrajzi nevei régen és ma. (1960-as évek eleje.) – Kubikosok. – Mindszent és vidéke népdalaiból. 1960–1970. – A mindszenti általános iskola honismereti szakkörének krónikája. 1967. – Néprajzi klub. Műsortervezés, irodalom. 1966–1970. – Rajzszakkör a mindszenti művelődési házban. – A rajzszakkör jelenléti könyve és krónikája. 1962–1965. – A vizes múlt emlékei. 1988. – Vöröskereszt egyesület Mindszentén. – Honismereti krónika. 1962–1970.*

A szegedi Móra Ferenc Múzeum néprajzi adattárában: *A hagyományos paraszti gazdálkodás ismeretanyaga és szokincse.*

* * *

Nyolcvanadik születésnapján, 1984. december 4-én a Csongrád Megyei Hírlap hasábjain köszöntöttem. Bár Jánoshalmán születtem, kétéves koromban Mindszentre helyezték apámat, így 1928-tól ott tanultam meg – ö-ző nyelvjárársban – beszélni. *Írni, olvasni pedig 1931 őszén ott tanított meg a szépséges fiatal tanítónő, Tóth Emma. Megírtam: „Nemcsak engem tanított a betűvetésre, hanem a fél Mindszentet.”* Amikor írásomat kötetbe gyűjtöttem, izgultam: megéri-e megjelenését Emmike néni? Hála Istennek, még átadhattam neki 1997-ben *Mindörökké Szeged* című gyűjteményes kötetemet, benne a korábbi köszöntő. S minden évben december 4-én személyesen is köszönthetjük feleségemmel; legutóbb is, 2000-ben. Az utóbbi években már csak járókával mozgott lakásában, de teljes szellemi egészségben. Legutolsó levelét idén január 9-én küldte: alig látva róttá – néhol egymásba futó – sorait a papírra.

„Csoda történt. Kedden este ágyamban voltam már. De nem voltam álmos. És majdnem elsírtam magam az örömtől, éppen a Te neved mondta ki egy riporternő, éppen a Te neved, hogy 21 órakor lesz a műsorod. Előtte meghallgattam a Györffy-műsort, majd jött a Te kedves, ismerős hangod (...)”
„Könyvekig meghatva hallgattam, hogy az Isten mégis úgy rendelte, hogy célba érsz, ne legyél vesztes. Ólél, csókol Benneteket Emi néni.”

Családjának mindkét ágáról hosszú életet szavatoló géneket örökölt. Édesapja 92 éves, édesanyja 82 éves korában hunyt el. Unokaöccse, Seres Ferenc 95 évet élt. Tavaly decemberi születésnapja után újságolta Emmike néni: „Volt egy egyedül élő vendégem, aki december 2-án töltötte be a 97. évét, és hozta idei, saját termésű borát kóstolóban. Az anyai unokatestvérem meg [Csernák Lajosné Seres Veronika, Mindszent legöregebb lakója!] a 98-at töltötte be, és részt vett a nyáron a Seres családok találkozóján a strandon 34 rokon társaságában...”

Testvérei nem éltek ilyen szép kort. Lajos öccse 1933-ban jogi diplomát szerzett a szegedi egyetemen; a közigazgatásban és ügyvédi pályán működött. Tóth Ferenc (1910–1976) 1933-ban a szegedi gépipari középiskolában végzett. Ő bérelte a mindszenti mozit. Ennek államosítása után a vízügyben dolgozott Hódmezővásárhelyen. Nyugdíjazása előtt szívinfarktusban hunyt el.

* * *

Emmike néni most március 23-án délelőtt arra kérte segítőtjét, bejárónőjét, nyisson ablakot, nem kap levegőt. Mire az asszony visszafordult az ablaktól, örökre elnyugodott.

Péter László